

TARİH ÖNCESİNDEN SANAYİ DEVRİMİNE UZANAN SÜREÇTE BATI KENTİNİN ŞEKİLLENMESİNE DAİR BİR DENEME

Hasan Basri KARTAL,¹

Asiye Nisa KARTAL²

Özet

Bu makale, temel olarak, teorik bir bakış açısıyla, kent kavramının batıdaki değişim ve dönüşümünün kronolojik bir üst resmini sunmayı amaçlar. Makale, tarih öncesi dönemden orta çağdaki kent kavrayışına gelen süreci doğudaki haliyle betimleyerek başlar. Ardından, yönünü değiştirerek, Rönesans dönemi reformist dünyası altında oluşan batı kent kuramlarını ve ideal kent düşüncelerini okuyucuya sunar. Makalenin odak tartışması batı kentinin gelişim serüvenine yoğunlaşmaktadır. Devamında, makalede, sanayi devrimi ve ihtilal hazırlayıcısı öncül dönem olan Barok dönemdeki batı kentine dair bakışlar tartışılır. Makale, modern öncesi devirden modern ve sonrasına, batı kentinin kavramsallaştırılmasına dair bir okuma denemesi olarak görülebilir.

Anahtar kelimeler: Kent, Kent Kuramları, Tarih Öncesi, Modern Dönem

AN ESSAY ON THE URBAN FORMATIONS IN THE WEST FROM THE PREHISTORIC ERA TO THE INDUSTRIAL REVOLUTION

Abstract

This article mainly aims to portray a general chronological picture of the changes and transformation on urban concept with a theoretical approach in the western world. This article begins by describing the urban conception in the eastern world from prehistoric times to the medieval times. Then, the article turns its direction, and it reveals the urban theories and ideal urban ideas that emerged under the reformist attitudes of the Renaissance period in the west. As the focus of this article is based on the story of the western urban's developments. Afterwards, the ideas on the urban in the Baroque period -as the predecessor period preparing industrial revolution- is discussed in the article. This article can be read as an essay on the urban conceptualization in the western world from pre-modern to modern era and after.

Keywords: Urban, Urban Theories, Prehistory, Modern Era

---

¹ Nottingham Üniversitesi, Mimarlık ve Yapılı Çevre Bölümü, İngiltere, Doktora Öğrencisi, hbasrik@gmail.com

² Nottingham Üniversitesi, Mimarlık ve Yapılı Çevre Bölümü, İngiltere, Doktora Öğrencisi, a.nisa.gunduz@gmail.com

Giriş

İlk kentin nasıl ortaya çıktığına dair çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Farnkfort, ilk kentlerin din temelli geliştiğini ileri sürmüştür, din ve ekonomiye dayalı bir kuram geliştirmiştir. Carter ise kentlerin doğuşunu sulu tarım yapan toplumlar, artı ürün kavramı, ticaret ilişkileri, savunma sistemleri ve dinsel inançlar üzerinden açıklamıştır. Childe ise şehir kır ayrımını beş ilke üzerinden açıklayarak ilk kentlerin nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışmıştır (büyüklük, nüfus yapısı, kamu sermayesi, kayıt tutma, bilim, ticaret) (Ponting, 2011). Sjoberg, teorisini üç temel esasa dayandırmıştır (uygun ekolojik temel, gelişmiş teknoloji, sosyal örgütlenme). Lompard ise ilk kentleri oluşturan en önemli etkenleri nüfus artışı, teknolojik kapasite, örgütlenme ve çevre ile etkileşim üzerinden açıklamıştır (Alptekin, 2007). Cooley, kentlerin ortaya çıkışını ulaşım ile ilişkilendirmiş ve kentlerin, nehir ağzlarına, ovalara ve yolların kesiştiği noktalara kurulduğunu ileri sürmüştür. Depolama işleminin kentteki önemine dikkati çeken Cooley, depoların ithalatçı, ihracatçı, tüccar, döviz tacirleri vb. unsurların toplanmasında önemli bir rol oynadığını ve bunun da kentlerin oluşumunda etkili olduğunu savunmuştur. Weber ise, kentlerin oluşumunu ekonomik, politik ve sosyal faktörlere dayandırmıştır. Buna göre kentlerin büyümesinin kökeninde ticaret, tarımın sanayileşmesi, ulaşımın kolaylığı, sanayileşme ve fabrikalar yer almaktadır. İkincil neden olarak ise, çeşitli finansal çekicilik ve ücretlerdeki yükseklik yer almaktadır. Kentsel büyümenin ardındaki siyasal nedenler ise ticaret hürriyeti, göç hürriyeti, merkezi yönetim, toprak üzerinde serbestçe tasarruf yapabilmemesidir. Weber kent yaşamına yönelik getirilen ahlaki eleştirilere de (yozlaşma, fuhuş, gayri meşru ilişkiler) yaptığı istatistiksel incelemelerle bilimsel olarak karşı çıkmıştır (Weber, 2003: 13-5; Bookchin, 1996).

1.Tarih Öncesinden Orta Çağ'a

Yaklaşık M.Ö. 3000'lere uzanan Sümerlilerin Uruk kentinden Gılgamış destanında bahsedilir, ilk defa bu döneme kadar oluşmuş köylerin beslenme ve üreme gibi temel ihtiyaçlarının dışında Uruklu gençlerin akrabalık bağlarından ziyade yüksek bir ideal için kolektif bir bilinç oluşturarak Kiş'in hükümdarına karşı çıkışları Uruk'un tarihte kurulmuş ilk kent olarak kabul edilmesini sağlar. Uruk'un kent olarak kabul edilmesinin kökeninde fiziki verilerinden ziyade sosyolojik farklılaşması önemli bir ölçüt olmuştur (Van De Mieroop, 2016). Bu tarz yeni idealler ve yapılaşmalar köy kültürünün unsurlarını kente taşımakla kalmadı kent kültürünü daha karmaşık ilişkilerin yaşandığı bir konuma doğru sürüklemiştir. Artık avcının çobanın ve köylünün yerine daha uzmanlaşmış çeşitli meslek grupları ortaya çıkmıştır. Bu şekilde uzmanlaşma ve civar köylerle olan etkileşim tarım ve inşaat mühendisliği gibi alanlarda patlamalar yapmış, köydeki otoritelerin sorgulanmasına ve dönüşümüne neden olmuştur. Köyün başındaki ilahi kişilik yerini kentteki krala terk ettikten sonra ve köydeki hayvanlara hükmetme duygusu yerini insanlara, hayvanlara, doğaya hükmetmeye bırakmıştır. Cesareti olan kentlinin artık kentteki insan kitlelerine hükmederek bir tanrısal işaret beklemeden de aklına düşeni

kolektif bilinçle yaptırabileceği fikri bu sayede zemin bulmuştur. Kent bu bağlamda kutsal ve dünyevi olarak büyümenin önemli fiziksel bir ölçütü olarak ve kozmosun bir temsili olarak algılanmıştır (Mumford, 2007).

Bu makalede, doğu kentlerinin bu dönemden sonra iyice görünür olan kendine has karmaşık yapılarının ayrı bir inceleme konusu olması gerektiği savıyla, doğu kentlerinin gelişim ve dönüşümü makalenin devamında konu edinilmeyecektir. Bilindiği üzere, M.Ö. 5.yy'dan itibaren, kentlerin gelişmesiyle birlikte felsefi sistemler içerisinde bireyin, dini ruhani otorite yerine kendi benliğini ya da toplumu koyduğu düşünüş biçimleri de ortaya çıkmış ve bu bağlamda ideal toplum ve kent modelleri üretilmiştir. Örneğin M.Ö. 5.yy'da yaşamış olan Miletli Hippodamos'un hem siyasal kuramcı hem de kent plancısı olması bu savı güçlendirmektedir. Örneğin M.Ö. 427-347 yılları arasında yaşamış olan Plato Atina'nın düzensiz sokaklarındaki yaşama bir alternatif olarak düzenli planlanmış ve sosyal tabakaları içerisinde askeri disipline benzer bir hiyerarşiyi önermiştir, öğrencisi Aristoteles (M.Ö.384-322) 'Devlet' adlı eserinde akropol etrafında düzensiz olarak gelişen kentlerin oligarşilere, ızgara planlı kentlerin ise demokrasilere uygun olduğunu ileri sürmüştü ve bu görüşüyle kenti mitsel ya da dini bir öğreti yerine siyasal bir düzenle ilişkilendirmiştir (Sarton, 1993). Daha sonra Vitruvius (M.Ö.1.yy) 'Mimarlık Üzerine 10 Kitap' adlı metninde kent ile ilgili planlama kriterlerini işlevsel gerekçelere dayandırmış ve kent planlamasına yönelik çeşitli ilkeler ortaya koymaya çalışmıştır. Vitruvius'un kent şeması mimar kimliğine paralel olarak kentin fiziki gerçekliğinin doğru konumlandırılması ve kurgulanması ilkesine dayanmaktadır (Girouard, 1989). Kısaca kent üzerine Antik dönemdeki düşünceler önce dini ve mitlere dayalı olarak başlamış daha sonra felsefi ve ütopyik bir karakter kazanmış ve en sonunda pragmatik ve maddi niteliğe bürünmüştür (Pacione, 2002).

Orta Çağ'da, Ütopyik ve felsefi metinlerin dışında seyahatnameler, coğrafya kitapları ve edebiyat eserleri gibi metinlerde de çeşitli biçimlerde dönemin kentlerine bakışı göstermesi bakımından önemli kaynaklardır. Ayrıca ortaçağda yaşamış olan Abbot Suger, Villard de Honnecourt ve Cesare Cesariano gibi mimarların ve ressamın çizim ve metinlerinde, kent merkezinin kilise için ayrılmış olması kent planlaması üzerine düşünüldüğünü ve bu düşünce üzerinde dinin ve dolayısıyla simgeselliğin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Mumford, 2007). Geç Orta Çağ'ın ve Erken Rönesans'ın önemli isimlerinden Alberti, orta çağ kentinin merkeze olan vurgusunu kentteki yavaş yavaş kıvrılan caddelere olan hayranlığı üzerinden sunar, 19.yy'ın önemli kent tarihçilerinden olan Lavedan bu durumu daireselliğin Orta çağ kentinin temeli olduğu şeklinde açıklamıştır (Handlin, 1963).

2.Rönesans Dönemi Reformist Tutum ve Yaklaşımları, ‘İdeal Kent’ Düşünceleri ve Barok Dönem

Rönesans’a gelindiğinde, dönemin mimarlık metinlerinde ortaya çıkan en önemli özellik metnin yazarı tarafından ortaya atılan ideal bir kent düşüncesinin var oluşudur. Tanrı’nın âlemin merkezinden atılışı ile üzerine Tanrı’nın sorumluluklarının bindiği birey doğayı kavramaya büyük bir ihtiyaç duymuş ve Tanrı’ya çeşitli olayların neden-sonuç ilişkisini yükleyerek sorumluluktan kurtulma girişimi bu dönemle birlikte anlamsızlaşmıştır. Bu şekilde bireyin âlemlerle bütünleşik durumdan ontolojik olarak koparılması yani öznenin nesne üzerine hâkim kılınması modern anlamda kuramsal olarak nitelendirilen bilgilerin doğmasına neden olmuştur. Bu bağlamda mimarlık ve kent üzerine yazan mimarların tanımlamaya çalıştıkları ‘ideal kent’ kavramı ve buna yönelik yaptıkları çeşitli açıklamalar modern anlamdaki ilk kuramsal metinler olarak ele alınabilir (Grendler, 2003:25-42).

Platon’dan başlayarak ütopyik toplum modelleri üzerinden üretilen ideal kent biçimleri de bu dönemin düşünürleri arasında geçerliliğini korumuştur. 19.yy’a kadar devam eden bu gelenek içerisinde ele alınan kent 19.yy’da sosyolojinin ve daha sonra kent sosyolojisinin kurulması ile bilimsel bir nitelik kazanacaktır. Örneğin bu geleneğin Rönesans’taki en önemli temsilcilerinden Thomas Moore ‘Ütopya’ adlı eserinde hem idealindeki kent halkını ve yaşam biçimini hem de bu yaşam biçiminin gerçekleştiği fizik mekânlara yönelik fikirlerini anlatmıştır (Abensour, 2009). Bu dönemde modern siyaset felsefesinin kurucuları arasında zikredilen Machiavelli ‘Prens’ adlı eserinde kent içinde yaşayabilmeyi kenti yerle bir etmekle özdeş tutmuş, yoksa kentin bireyi yok edeceğini ileri sürmüştür. Bu düşüncelerin üzerine kendi siyaset felsefesini inşa etmiştir. Bu özelliği ile çağdaşlarının aksine döneminin kentlisini distopik bir kimlik içerisinde değerlendirmiştir. Bu eseri Gramsci tarafından ilk manifesto olarak da kabul edilmektedir (Gramsci, 1971). Bu özelliğiyle kente yönelik ütopyik düşüncelerin yanında, manifestoya dayalı ve eylemi temel alan yeni bir kent ve toplum okuyuşu da ortaya çıkmıştır (Hale, 2008).

Rönesans döneminin ideal kent düşüncesi Barok dönem ile uygulama alanında daha fazla karşılık bulmuştur. Rönesans düşüncesinde kiliseye karşı reformist tutum ve yaklaşımlar önemli bir yer işgal ederken, Barok dönemde kilisenin inananlarına ve Hristiyanlık inancına karşı çıkanlara yönelik kendi heybetini yeniden ortaya koyma düşüncesi merkezi bir konum teşkil eder. Kentin biçimlendirilişinin üzerinde bu etkiyi görmek mümkündür. Ayrıca kentin, bu dönemde ortaya çıkan Aydınlanma düşüncesinin üzerinde etkisi olduğu çeşitli kent tarihçileri tarafından ileri sürülmüştür. Aydınlanma döneminin önemli ismi “*Descartes bilim dünyasını barok kentin birleşik düzeni üzerinden yeniden yorumlar. XVII.yy’da Alberti gibi müjdecilerin sezgileri, sonunda barok hayat tarzı, barok plan, barok bahçe ve barok kent olarak somutluk kazanacaktır*” demiştir (Mumford, 2007: 432). Yirminci yüzyılın önemli post-yapısalcı düşünürlerinden Deleuze, Barok’u sonsuza

giden kıvrımlar üzerinden açıklarken dönemin düşüncesinin sanatçı kimliği üzerindeki etkisini şu şekilde aktarır: “*Barok sonsuza giden bir kıvrımdır ve bütüncül bir sanat kurar, resim genişleyerek heykele, heykel büyüyerek mimariye, mimari genişleyip çevresi ile ilişki kurarak peyzaja ve şehirle ilişki kurarak kent planlama sanatına genişler*” diyerek ressamın bu zincirleme ile kent planına dönüştüğünü ileri sürmüştür (Deleuze, 1993: 123). Baudrillard ise Barok’u oluşturan bu zincirin aslında aradaki ayrımları yok ederek her şeyi aynılaştıran ve böylece Dünya’daki gerçekliği giderek sanallaştıran karakterine dikkati çekmiş, bu bağlamda kent sakinin kimlikleri arasındaki ayrımı yok ettiğini ileri sürmüştür (Baudrillard ve Proto 2003: 81-82). Barok dönemde kilisenin ve kralların egemenliklerini mimarlık ve şehircilik alanında ortaya koyma arzuları bu alanlarda uzman kişilerin uygulama alanında yer almasına neden olmuş, bir taraftan akılcılık düşüncesinden hareketle matematiğin ilkeleri mükemmel bir biçimde kullanılırken, diğer taraftan duygusal coşkunluk halleri de kent ve mimarlık uygulamalarında karşılık bulmuştur. Ayrıca bu dönemde yeni top üretim tekniklerinin ortaya çıkması ve bu topların Orta çağ kentlerinin surlarını rahat bir şekilde yıkabilmesi Rönesans döneminde Palladio, Dürer ve da Vinci gibi mimarlar tarafından ortaya atılan ve kentin savunması yerine kentin içsel düzenlemesini esas alan ideal kent modellerini geçersiz kılmıştır. Bu durum kent üzerine yapılan düşüncelere de yansımış çok farklı eksenlerde kente yaklaşım biçimleri ortaya çıkmıştır (Ragon, 2010). Örneğin kenti, merkezi krallığın koruyucusu ve teminatı olan orduyu merkeze alarak çeşitli bulvarlar açma ve kentte bu bulvarlara dayalı olarak bir hiyerarşi oluşturma arzu içerisindeki Palladio’ya karşı, Pierre La Muet ‘herkes için kent konutları’ söylemiyle kentteki hiyerarşiyi reddetmektedir. Barok dönemde Pierre La Muet ile, bu düşünceleri Philibert de l’Orme ve Jacques du Cercerau gibi mimarlar da benimsemiştir. Ancak dönemin birçok mimarının metinlerinde iktidar ve hiyerarşi vurgusu vardır. Bu dönemde yaşanan savaşlar, sınıflar arası rekabet ya da yeni burjuvazi sınıfı denilen orta sınıfın oluşması dönemin düşünürleri arasında da siyaset ve toplum ile ilgili konulara ağırlık veren eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sınıfların arasındaki uçurumun artmasıyla birlikte kent ve konut içerisinde ayrışma belirgin hale gelmiştir (Mallgrave ve Contandriopoulos, 2006). Bu durumları dönemin felsefi düşünürlerine ait metinlerde bulmak mümkündür. Örneğin kentin kralın arzularına ve orduya göre şekillendirilmesini, kentin planlanmasında kralın erkinin temel alınmasını Descartes şu sözleriyle övmüştür: “*Tek bir mimarın planlayıp inşa ettirdiği bina birçok mimarın inşa ettirdiği binalardan daha zarif ve güzeldir*” (Mumford, 2007: 481). Bir başka filozof Hobbes, Leviathan adlı eserinde ise Londra’daki iç savaşa bağlı olarak çıkan çatışmanın yaşandığı bu kenti korkulacak bir yer olarak nitelemiştir, bu bağlamda kentteki ve devlet içerisindeki toplumsal düzenin önemini vurgulamış, kuramını bu anlayışa göre oluşturmuştur. Montesquieu, ‘Yasaların Ruhu’ adlı eserinde yöneticinin görevini kentte ya da ülkedeki fiziksel ve ahlaki etkiler arasında bir denge kurmak olduğunu ileri sürmüş ve fizik mekânın ve ahlaki normların toplumun oluşumunda egemen olduğu toplumlardan örnekler vermiştir (Swingewood, 1998: 32). Rousseau ise ortaya koyduğu siyaset felsefesinde kentin ve kentteki paylaşımların ortak ve eşit bir biçimde yapılması gerektiğinin altını çizmiş ve paylaşımcı demokrasiye dayanan bir

toplum modeli ileri sürmüştür. Rousseau'ya göre toplum içi ilişkileri kolaylaştırmanın yolu insan onurunu okşayan kentli tavırlar içerisinde bulunulmasıdır. Bu söylemiyle Rousseau örtük bir biçimde kentli kavramı idealize edilmektedir. Daha sonra Ferguson, Adam Smith gibi düşünürler sınıf kavramı üzerinde durmuşlar ve toplumları bu şekilde sınıflandırmışlardır. Smith toplumları 'avcı', 'pastoral', 'tarımsal' ve 'ticari' olarak, Ferguson'da 'yabani', 'barbar' ve 'zarif' şeklinde sınıflandırmıştır (Richter, 2012: 38-39). Smith sınıflandırmasına bağlı olarak şehirlerin oluşumunu zanaat fonksiyonuna bağlamış (Yörük, 2006: 45), Ferguson ise kent merkezini işçilerin mekanik işlerle uğraştırılarak oyalandığı bir alan olarak tanımlamıştır (McDaniel, 2013). 18.yy'ın sonlarına doğru Barok süslemecilik anlayışı yavaş yavaş terk edilmiş, kent planlama anlayışı içerisinde saf biçimlere dayalı, merkezinde meydanın ve meydanın ortasında endüstri tesisinin bulunduğu ve meydanın çevresinde konutların geometrik olarak bir araya gelerek oluşturduğu bütüncül kent şemaları geliştirilmiştir. Örneğin Ledoux'un Chaux projesi bu yaklaşımın en güzel örneklerinden biridir (Roth, 2000: 540-2). Bu dönemde arkeolojik kazıların artması da antik kentlerin şemalarına olan ilgiyi arttırmış, bazı plancılar tarafından bu şemaların kuramsal ya da uygulama düzeyinde örnek alınmasına neden olmuştur. Örneğin, James Stuart ve Nicholas Revett'in 1748'de Atina üzerine, Robert Wood ve James Dawkins'in 1753'te Palmyra üzerine yaptığı arkeolojik araştırmalar ve Johan Winckelman'ın antikite üzerine yaptığı incelemeler dönemin kent planlamasına doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunmuştur (Mallgrave ve Contandriopoulos, 2006). Ayrıca Barok dönemde geometriye dayalı meydan ve bu meydana açılan geniş bulvarlara dayalı kent planlama anlayışı temel olarak kentin zengin burjuvasına hitap edecek şekilde düzenlenmiş, köylü ve yoksul halk bu planlama anlayışının dışında tutulmuş planlamadan kaynaklanan fiziki ayrışma toplumda sınıfsal ayrışmanın da artmasına neden olmuştur. Barok dönemin düşünce anlayışına ve bunun kentteki fiziksel yansımaya bağlı olarak Avrupa toplumlarında sınıfların ortaya çıkması, daha sonra sınıflar arası çatışmaların ve iç savaşların patlak vermesi (Fransız İhtilali vb.), açık ekonomik faaliyetler ile ortaya çıkan yeni üretim ve tüketim biçimleri bu dönemdeki hiyerarşik modellerin sorgulanmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler yeni ideal toplum düzenlerinin hem teorik hem de uygulama alanında ortaya çıkmasını sağlamış, kaçınılmaz olarak bu değişimlerden kentin fiziksel ortamı ve kent üzerine üretilen düşünme biçimleri de etkilenmiştir (Hale, 2008).

Sonuç

Bu makale, tarih öncesinden sanayi devrimine uzanan süreç içerisinde coğrafi olarak dünyanın batısında konumlanan kentlerin oluşum ve gelişimine dair bir dizgeyi takip etmeyi amaçlamıştır. Temel olarak makaledeki anlatı, batı kentinin oluşumunun tarihsel kurgu içerisinde ilerleyişini resmetmeye çalışmaktadır.

Kentlerin oluşumu bağlamında, ilk düşünce ve eylemlerin mitler ve ilkel dinler etrafında şekillendiğini görmekteyiz. İnsanın soyutlama gücünün gelişmesine paralel olarak

gelişme gösteren kent kavrayışında, öncül olarak, insan ve tanrısal güç arasında kurulan inanışlar ve doğa olayları önemli yer teşkil etmiştir. Ardından görülen manzarada ise dini ve efsanevi figürlerin yerine, teknolojinin gelişimi, sosyolojik ve toplumsal olaylar, din ve inanış olgusunun evrilmesi ve doğal felaketler büyük bir etkiye sahip olmuştur. Doğanın bir parçası olarak yeryüzündeki varoluşuna başlayan insan, giderek doğa üzerindeki egemen olma arzusunu güçlendirmiş, kentlerin kurgulanış hikayesinde etkinliğini artırmıştır. Batıdaki hikayesinde, modern dinamiklerinin hayata geçişi ile, öncesinde edilgen bir figür olarak insan karşısındaki serüvenine başlayan kentler, dinamik ve çok boyutlu bir insan-çevre ilişkisinin birleşenlerinden biri haline dönüşmüştür. 19. yüzyıl öncesinde yaşanan Rönesans, Aydınlanma ve Barok dönem, batıdaki kent kavramı ve kavrayışının dönüşümünde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişimler, bir dizi olumlu özelliği kentlerin gelişimi düzleminde beraberinde getirirse bile, insan, doğa ve çevre ekseninden bakıldığında bir dizi sancılı eylem ve yaptırımlara sebep olmuşlardır. Fakat açık bir şekilde bu değişimler, Sanayi Devrimi öncesinde kent planlama edimi, mimar ve mimarlık formasyonu kavramlarının batıdaki gelişimine destek sağlamışlardır. 19. yüzyıl ise kentlerin yeni terimlerle tartışılmasında önemli bir başlangıç evresi olmuş, birçok özelliği ile öncül dönemlerinden azami ölçüde farklılaşmıştır.

Kaynaklar

- Abensour, M. (2009). *Ütopya: Thomas More'dan Walter Benjamin'e*. İstanbul: Versus.
- Alptekin, M. Y. (2007). *Şehir ve Toplum*. İstanbul, Türkiye: Beta Yayınları.
- Baudrillard, J. and Proto, F. (2003). *Mass, identity, architecture: Architectural writings of Jean Baudrillard*. Chichester, West Sussex: Wiley-Academy.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Deleuze, G. and Leibniz, G. W. (1993). *The fold: Leibniz and the Baroque*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Girouard, M. (1989). *Cities & people: A social and architectural history*. New Haven: Yale University Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence & Wishart.
- Grendler, P. F. (2003). *The Renaissance: An Encyclopedia for Students*. Farmington Hills: Charles Scribner's Sons.
- Hale, J. R. (2008). *The civilization of Europe in the Renaissance*. London: Harper Perennial.
- Hall, T. (2010). *Planning Europe's capital cities: Aspects of nineteenth century urban development*. London: Routledge.
- Handlin, O. (1966). *The historian and the city*. Cambridge, Mass: The M.I.T. Pr.

Mallgrave, H. F. and Contandriopoulos, C. (2006). *Architectural theory*. Malden, MA: Blackwell Pub.

Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. çev. Gürol Koca. Tamer Tosun. İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.

Pacione, M. (2002). *The city: Critical concepts in the social sciences*. London: Routledge.

Ponting, C. (2011). *Yeni bir bakış açısıyla Dünya tarihi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Ragon, M. (2010). *Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi*. İstanbul, Türkiye: Kabalcı Yayınları.

Richter, R. (2012). *Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş*. çev. Necmeddin Doğan. İstanbul, Türkiye: Küre Yayınları.

Roth, M.L. (2000). *Mimarlığın Öyküsü: öğeleri, tarihi, anlamı*. çev. Ergün Akça. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Sarton, G. (1993). *Ancient science through the golden age of Greece*. New York: Dover Publications.

Swingewood, E. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. çev. Osman Akınhay. Ankara, Türkiye: Bilim ve Sanat Yayınları.

Van De Mieroop, M. (2016). *A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 BC*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

Weber, M. (2003). *Şehir: Modern kentin oluşumu*. İstanbul: Bakış Yayınları.

Yörükkan, A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara, Türkiye: Nobel Yayın Dağıtım.